

SIEĆ NA RZECZ
INNOWACJI W ROLNICTWIE
I NA OBSZARACH WIEJSKICH

Krajowa Sieć
Obszarów Wiejskich

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2014-2020

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”.

Instytucja Zarządzająca PROW na lata 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Operacja realizowana przez Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Poznaniu,

współfinansowana jest ze środków Unii Europejskiej w ramach Schematu II Pomocy Technicznej „Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Hodowla i chów gęsi

Na wstępie należałoby wyjaśnić po krótku definicje „hodowli” i „chówu” gdyż wbrew obiegowej opinii nie są to synonimy. Hodowla, w której ramach utrzymuje się drób na fermach zarodowych, skupia się przede wszystkim na poprawie cech użytkowych czy jakości produktów (np. jaj i mięsa) m.in. poprzez odpowiednią selekcję ptaków w ramach pracy hodowlanej. Z kolei chów dotyczy może produkcji jaj wylęgowych (fermy reprodukcyjne) czy konsumpcyjnych lub mięsa drobiowego na fermach towarowych. Tak jak w przypadku produkcji brojlerów kurzych, w Polsce nie ma stad zarodowych – hodowli, tak w przypadku gęsi sprawa wygląda zupełnie inaczej, jednak zacznijmy od początku.

Przodkiem, od którego pochodzi większość ras gęsi domowych (*Anser anser f. domestica*) jest gęgawa, dziki ptak z rzędu blaszkodziobych, który w środowisku naturalnym występuje także w Polsce, głównie w okresie lęgowym oraz na przelotach wiosennych i jesiennych. Należy jednak pamiętać, iż w wielu gospodarstwach, a także w fermach można spotkać garbonose rasy gęsi, pochodzące od innego gatunku, mianowicie gęsi chińskiej – łabędzionosej (*Anser cygnoides*). Najbardziej charakterystyczną cechą garbonosych ras gęsi, do których należą m.in. gęś kubaniecka (częściej nazywana kubańską), gorkowska czy chołmogorska, jest właśnie wyrostek czołowy znajdujący się

u nasady górnej części dzioba (fot. 1). Udomowione gęsi należą do tzw. drobiu wodnego i są ptakami wybitnie roślinożernymi, w których diecie można stosować z powodzeniem dużo pokarmu roślinnego (zielonek czy okopowych), charakteryzującego się większym udziałem włókna surowego, zawierającym się między 5 a 10% w zależności od wieku i przeznaczenia ptaków – reprodukcyjne lub rzeźne. Jest to możliwe m.in. dzięki licznej mikroflorze występującej w układzie pokarmowym, a przede wszystkim w dobrze rozwiniętych jelitach ślepych, której rolą jest fermentacja węglowodanów wchodzących w skład właśnie włókna pokarmowego. To wszystko powoduje, iż gęsi utrzymuje

Fot. 1. Gęsi kubanieckie (kubańskie) na fermie SZGDW w Dworzyskach

Fot. 2. Gęsi rasy Landes w Drobiarskiej Stacji Naukowo-Dydaktycznej w Gorzynie należącej do Zakładu Doświadczalnego Żywnienia Zwierząt UP w Poznaniu

się zazwyczaj w sposób półintensywny lub wręcz ekstensywny z dostępem do obszernych zielonych wybiegów lub pastwisk. Warto podkreślić, iż jedna gęś w ciągu doby jest w stanie spożyć do 1 kg zielonek, między 300 a 400 g okopowych oraz ok. 460 g mieszanki pełnoporcjowej, co oznacza równie dobrze wykorzystuje składniki pokarmowe z tzw. diety kombinowanej, złożonej z pasz objętościowych (np. zielonek) oraz treściwych.

W Polsce, najbardziej popularną rasą użytkową gęsi jest gęś Biała Kołudzka, która wywodzi się bezpośrednio od gęsi białej włoskiej. Te drugie trafiły do naszego kraju, a ściślej mówiąc do Zakładu Doświadczalnego w Kołudzie Wielkiej należącego do Instytutu Zootechniki (ferma zarodowa) na początku lat 60-tych ubiegłego wieku. Prowadzone w tej placówce naukowo-badawczej, zakrojone na szeroką skalę prace hodowlane i selekcja, doprowadziły do wyodrębnienia dwóch rodów tych gęsi, mięsnego W11 i mięsnego W33. Obydwa wymienione rasy wykorzystywane są w zestawie rodzicielskim do produkcji mieszańców towarowych (W31), które stanowią podstawę produkcji mięsa gęsięgo, a przede wszystkim certyfikowanego, tradycyjnego polskiego produktu o nazwie handlowej „Młoda polska gęś owsiana” będącego w ponad 90% materiałem eksportowym, głównie do Niemiec. Zdecydowana zmiana (poprawa) genotypu oraz utrwalenie wypracowanych cech użytkowych tych ptaków skutkowało ostatecznie w roku 2012 uznaniem gęsi Białych Kołudzkich za odrębną rasę.

Analiza bezpośrednich i skorelowanych efektów selekcji dwóch wspomnianych rodów gęsi (W33 i W11) wykazała ich zróżnicowanie pod względem cech reprodukcyjnych i mięsnych oraz istotny wpływ rodu W33 na zwiększenie mięsności mieszańców W31. Stwierdzono również pozytywny wpływ

krzyżowania tych rodów na jakość i cechy funkcjonalne mięśni piersiowych mieszańców towarowych. W innych badaniach analizowano wpływ mieszanki ziół zastosowanych w żywieniu gęsi rodu W33 na jakość mięsa i tłuszczu sadełkowego oraz parametry sensoryczne (smakowe) mięsa tych ptaków. Jako, że nie wykazano istotnego, negatywnego wpływu w/w dodatków fitogennych na żadne z badanych cech sformułowano wniosek, iż w żywieniu gęsi rodu W33 można z powodzeniem stosować dodatki zielone, szczególnie w aspekcie wykorzystania ich jako odpadów z zieleńnictwa.

Bardzo ciekawych informacji dostarczają również wyniki badań porównawczych (rodu W11 i W33), skupiających się na wpływie genotypu i płci na jakość mięśni piersiowych tych rodów. Okazało się na przykład, że ród W11 cechowała mniejsza zawartość cholesterolu w mięsie. Z kolei prowadzone badania naukowe dotyczące gęsi rodu W33 również skupiały się na porównaniu cech produkcyjnych oraz jakości mięśni tych ptaków w porównaniu z innymi rasami gęsi, powszechnie wykorzystywanymi do tuczu we Francji. Uzyskane rezultaty wskazują jednoznacznie, iż materiał krajowy (gęsi Białe Kołudzkie) nie ustępuje ptakom wykorzystywanym do produkcji gęsiny za granicą, w tym przypadkiem francuskim gęsiom rasy Landes (fot. 2). Między innymi zaobserwowano, że gęsi krajowych rodów (W33 i W11) uzyskały w przeprowadzonym doświadczeniu większe masy ciała, miały też większy udział włókien zależnych od metabolizmu glikolitycznego, o większych średnicach, co ostatecznie przełożyło się na szybsze tempo wzrostu tych gęsi w porównaniu z materiałem zagranicznym.

Gęsi Białe Kołudzkie, jak zresztą inne rasy gęsi, to ptaki, których reprodukcja jest sezonowa (styczeń/luty-lipiec),

a użytkować je można przez okres 4, a nawet 5 lat. Liczba znoszonych jaj, w jednym sezonie, w zależności od roku użytkowania, waha się między 45 a 65 szt. od jednej nioski. Masa jaja zawiera się najczęściej w przedziale 160-170 g. Analizując wyniki produkcyjne stad towarowych gęsi (W31) można stwierdzić, iż końcowa masa ciała tych ptaków, przeznaczonych do uboju, waha się między 6,2 a 6,5 kg. Zużycie pasz (wskaźnik FCR) na 1 kg przyrostu masy ciała wynosi ok. 5,5 kg, a średnie przyrosty masy ciała oscylują wokół 55 g na dzień. W całym okresie odchovu, trwającym ok. 115 dni padnięcia tych gęsi nie przekraczają 7%. Parametrem, który w dużym stopniu odzwierciedla opłacalność produkcji żywca drobiowego jest Europejski Wskaźnik Wydajności (EWW). Zakłada się, że im większa jego wartość tym wyższa opłacalność odchovu czy tuczu ptaków. We wzorze do jego obliczenia uwzględnia się takie cechy jak: masa ciała, przeżywalność, długość odchovu oraz wskaźnik FCR. W przypadku gęsi, parametr ten wynosi niewiele ponad 90 pkt.

Pojawienie się w Polsce materiału towarowego (gęsi W31) odbiło się na większym zainteresowaniu gęsiną w naszym kraju. W roku 2011 opisywano na łamach wielu rolniczych portali internetowych, iż prowadzona na szeroką skalę przez samorząd województwa kujawsko-pomorskiego promocja gęsiny, wpłynęła na zwiększenie spożycie tego mięsa w Polsce. Dane statystyczne podają, iż konsumpcja mięsa gęsięgo w latach 2008-2009 wynosiła 17-20 g/per capita/rok. W roku 2011, zaledwie 2 lata później, ilość ta dzięki m.in. intensywnej promocji gęsiny uległa podwojeniu, a w roku 2014 spożycie mięsa tego gatunku drobiu szacowano już na 70 g na osobę.

Gęsi wydają się mieć najmniejsze wymagania środowiskowe ze wszystkich gatunków drobiu, a istotnym elementem w odchowie, tuczu czy reprodukcji będzie dostęp do wybiegu bądź pastwisk. Ptaki ten nie nadają się bowiem do chowu w intensywnych warunkach (wyłącznie w pomieszczeniach zamkniętych), jak ma to miejsce w przypadku kur czy indyków. Choć gęsi, jak wspomniano, nie mają wysokich wymagań środowiskowo-żywniowych należy pamiętać, aby zachować możliwie wysoki dobrostan. Po wykluciu, w wychowalni, należy pisklętom w pierwszych dniach życia zapewnić temperaturę wynoszącą 25-26°C przy zachowaniu wilgotność względnej na poziomie 65-75%. Niezbędne będzie także dogrzewanie młodych ptaków w tym okresie (sztuczna kwoka, lampa podczerwieni). Dodatkowo źródłem ciepła powinno zapewnić gąsiętom temperaturę wyższą o ok. 4-5°C w porównaniu do temperatury otoczenia. Gdy ptaki skończą 4 tydzień życia mogą przebywać już w temperaturze nazywanej powszechnie „pokojową” tj. 18-20°C. Wilgotność powietrza również powinna być nieco mniejsza (60-65%). W pierwszym tygodniu życia zagęszczenie gąsiąt na jednostce powierzchni pomieszczenia (obsada) może wynosić 10-12 szt./m², które ulega zmniejszaniu w miarę wzrostu ptaków i na koniec odchovu obsada nie powinna przekraczać 2-3 szt./m². Aby zapewnić gąsiętom poczucie bezpieczeństwa, tym samym minimalizując stres oraz by spożycie paszy i wody było na optymalnym poziomie, w pierwszych dniach życia należy zapewnić im natężenie światła wynoszące średnio 4-5 W/m². Od ok. 5 tygodnia życia przyzwyczajamy młode ptaki do naturalnego dnia świetlnego. Najlepszą ściółką będzie słoma żytnia, pszenna lub jęczmienna. W zasadzie pisklęta można aklimatyzować (stopniowo) na wybiegach zewnętrznych już po ukończeniu przez nie 1-2 tygodni życia. Jeśli są to ograniczone, wiele razy wykorzystywane wybiegi zewnętrzne, należy pamiętać o ich czyszczeniu i okresowej dezynfekcji.

Produkcja gęsi „owsianych”, będąca jak wspomniano wcześniej specjalnością polskich rolników od wielu lat, dzieli się na dwa etapy: odchów gęsi trwający od 1-dniowego pisklęcia do 13-14 tygodnia życia ptaków oraz tucz właściwy, trwający dodatkowo 3 tygodnie. Istotą tego rodzaju produkcji jest właściwe i specyficzne żywieni ptaków w obu tych etapach. W początkowym okresie, tj. od 1 do 4 tyg. życia, kiedy ma miejsce najintensywniejszy wzrost gąsiąt, pasze podajemy do woli. Ptaki również muszą mieć stały dostęp do czystej wody pitnej. Pełnoporcjowa mieszanka paszowa podawana w tym czasie młodym gęsiom powinna w 1 kg zawierać: 19-20% białka ogólnego, 2760-2800 kcal energii metabolicznej (EM) i 5% włókna surowego. W całym okresie początkowym, spożycie paszy przez gęsi wynosi średnio 4 kg/szt. Po pierwszym tygodniu życia, należy wprowadzić do diety gąsiąt zielonkę. Jeśli nie ma takiej możliwości, z powodzeniem zastąpi ją np. dodatkiem suszu z ziół (rumianek, pokrzywa, itp.). W drugim okresie żywieniowym (5-8 tydz. życia) obniża się zawartość białka i energii, a zwiększa udział włókna surowego do poziomów odpowiednio: 16-17%, 2600-2700 kcal i 7%. W zasadzie pasza treściwa jest dawkowana natomiast zielonka, najistotniejszy element diety, podawana jest do woli, przy czym za właściwe jej dzienne spożycie przez gęsi uważa się ilość wynoszącą ok. 800 g/szt. W okresie przedostatnim (od 9 do 14 tyg. życia), poprzedzającym tucz właściwy, obniża się jeszcze poziom EM i białka w paszy treściwej przy czym cały czas zapewniamy gąsiętom dobrej jakości zielonkę.

Fot. 3. Gęsi kartuskie zaliczane do rodzimych, północnych odmian regionalnych na fermie SZGDW w Dworzyskach

Fot. 4. Gęsi różnych ras na zielonym wybiegu w Drobiarskiej Stacji Naukowo-Dydaktycznej w Gorzynie należącej do Zakładu Doświadczalnego Żywnienia Zwierząt UP w Poznaniu

W okresie tuczu stosuje się zazwyczaj żywienie oparte jedynie o całe ziarno owsa, którego spożycie na cały ten okres (3 tyg.) wynosi średnio 11-12 kg/szt.

Mówiąc o gęsiach rzeźnych oraz tuczu owsianym, nie można pominąć informacji dotyczących jakości mięsa gęsięgo oraz jego walorów odżywczych. Z uwagi na przewagę, zarówno w mięśniach piersiowych jak i nóg, włókien czerwonych, gęsinę, ale także mięso kaczki uznaje się za tzw. mięso czerwone. Jest ono bogate w wartościowe (skład aminokwasowy) i dobrze przyswajalne białko, którego jest od 18 do 22%, wielonienasycone kwasy tłuszczowe oraz witaminy lipofilne (A i D), a także te z grupy B. Zawartość cholesterolu waha się między 50 a 80 mg/100g mięsa. Odnosząc się do konkretnych produktów z mięsa gęsięgo, nie można nie wspomnieć też o tzw. półgęsku, czyli peklowanej, a następnie wędzonej wraz ze skórą i tłuszczem podskórnym gęsięj piersi. Bardzo wartościowy i smaczny jest także gęsi smalec, któremu przypisuje się szereg walorów prozdrowotnych, szczególnie w stanach zapalnych i infekcjach górnych dróg oddechowych.

Obok gęsi Białych Kołudzkich, która ma w Polsce największe znaczenie gospodarcze, są również utrzymywane gęsi krajowych stad zachowawczych, objęte Programem Ochrony Zasobów Genetycznych Zwierząt Gospodarskich, nadzorowanym i koordynowanym przez Instytut Zootechniki – PIB w Balicach k/o Krakowa. Celem tego programu jest zachowanie i ochrona pewnych ras/odmian drobiu, które nie mają już może tak dużego znaczenia gospodarczego, ale stanowią cenną pulę genową. Rodzime gęsi należących do stad zachowawczych cechuje m.in. dobra zdrowotność oraz duża odporność na niekorzystne warunki klimatyczne, często zróżnicowane lokalnie. Poza tym gęsi ze stad zachowawczych szybko adaptują się do niekontrolowanych warunków środowiska występujących np. w chowie ekstensywnym (przydomowym), a także dobrze tolerują i wykorzystują pasze gospodarskie. Do gęsi objętych w/w programem zalicza się 14 ras i odmian regionalnych, w tym: suwalskie, kartuskie (fot. 3) i rypińskie – rodzime odmiany północne oraz podkarpackie, kieleckie i lubelskie – odmiany południowe. Wszystkie te gęsi utrzymywane są w czystości odmian w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego (SZGDW) w Dworzyskach k/o

Kórnika. Gęsi należące do odmian północnych cechuje lepsza nieśność (23-39 jaj w sezonie) oraz większa masa ciała (3,7-4,4 kg w 12 tyg. życia) w porównaniu z gęsmi odmian południowych, gdzie cechy te zawierają się odpowiednio między 14 a 26 jaj i 3,4 a 3,8 kg. Okazuje się jednak, że również wewnątrz grup odmian regionalnych, gęsi też różnią się wieloma cechami, zwłaszcza rzeźnymi i mięsnymi. Dla przykładu wykazano, że gęsi podkarpackie cechowała większa wydajność rzeźna oraz większy udział mięśni nóg w tuszce przy jednocześnie mniejszym udziale procentowym mięśni piersiowych w porównaniu z gęsmi lubelskimi czy kieleckimi. Południowe odmiany gęsi powinny być także w kręgu zainteresowań osób, które chciałby zdecydować się na produkcję gęsiny o wysokiej jakości w chowie przydomowym czy strictly ekologicznym. Jest to właśnie ściśle związane z cechami gęsi ze stad zachowawczych, które opisano powyżej. Łatwość utrzymania w trudniejszych i zmiennych warunkach środowiskowych oraz niska podatność na choroby predysponują rodzime odmiany gęsi do tego typu produkcji. O jednym jednak należy pamiętać. W certyfikowanym gospodarstwie ekologicznym nastawionym na produkcję mięsa gęsięgo, należy zapewnić ptakom dostęp do wolnego, zielonego wybiegu oraz muszą mieć one możliwość korzystania z jakiegos zbiornika wodnego, którym może być strumień, staw czy jezioro.

Na zakończenie, niejako podsumowując, choć gęsi to raczej produkcja niszowa o niewielkim udziale w rynku mięsa drobiowego, na pewno warto zainteresować się tym gatunkiem ptaków użytkowych chociażby z uwagi na względną łatwość chowu oraz zdecydowanie odmienne pod względem cech jakościowych, odżywczych i sensorycznych mięso w porównaniu z najbardziej popularnym kurczakiem rzeźnym. Poza tym, mogą stanowić urozmaicenie przydomowego inwentarza (fot. 4), a zwłaszcza gospodarstw nastawionych na turystykę w rolnictwie – agroturystyka.

Prof. UPP dr hab. Sebastian Nowaczewski
Katedra Hodowli Zwierząt i Oceny Surowców
Wydział Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach
UP w Poznaniu

Fot. Sebastian Nowaczewski

Źródła wykorzystane w tekście dostępne u autora.